

БӨДӨНГСҮТҮҮ ТЭБИИЛЭРЭ...

Күн-дөмдөн халван истагийн ахын, ахынхт өлх-
нугун демократия сибиэйх салгынагар үйдн-
ран саналын ырытан коробут. Очобуха урун-
ку тутул сорох албаттара, ол илнгар тыа хална-
йастыбатын саналтатар ордух ырылчын кес-
төлмөр.

Од нурдун, нартны сорох дьаваалара илгил-
ки истерия өмөсөлөөх дьайышлара алтырдылар.
Ити ердук 50-етан 70-нүс сыаларга тийбэ
мытталлабыат колхозлара аһара бодонсүтүү
сыныкхалаах политикалар дьин сыһааннаах
эта. Ону бэйэ көрбүүт, ити кэмга алтынан аас-
пыт киһи билимэтигэ, чугастык билэр хөдө-
бүрбүр сыһынары тутан суруйарга хөдөнүүм.
Маннан аһара бодонсүтүү туһунан билимги
аччат дьон билиминер дьин санаанан салып-
тардылар.

БАНКИ ИЮСТАРА

Сахи Фольклоругтар «Бахем уустара Туймаада тахсыбыттары» диэн помох буар. Ити нурдун улуу Туймаада хототун сизининтэн үүнөн тахсыбыт Туймаада үрөбөр, Олуона өрүс илин эгиринер, сахалартан биэр багатамнан Чурааччы улуунун Бахем иһилинэтин диэнэ бөрү багырыгыттан уралаххай ууһун төрүүтэ-быттары.

Армын сүүлч өтгөөх алаастари, нүх снрм үктэл-
дэх үрхмэри, күн уугуур зэрүүнтүүн шэст
ирилс уулаах мөлүүмэри эбүдэн, дайду шэстөн
ардаахтан тэһинилэх айны аймага, саха омуга бу-
дн олох олофон барыаттари. Хотон-хотон айытын
хорьдөр муштаагы хойунирэн, сүүлч-сүүлч айы-
тын сүүлч шэлээри сарыардтан, эргэн хара тэн-
дэрлэн аралс күндү түүдэри, ботөрү-сүүрэн бу-
тани, нүүлэртэн нүүлс хатармалтэри хоторон,
айны аймага бүхтэн тороон уулаан күн-дэлд аста-
ын айны эбүдэнэр эбдэн пениттэри.

Саламат өсөх-дүүлэх сайдымыта. Аянтаны уу. Бак-сы дини байдаларгаар наадлаагы барытан сатаан өтөөтөлдөрө. Тимирин улааран араас саби-сабиргэки үлүүтэн сүтэгэнэр тийлэ, элтаны илэрдэн, таптайан чааиылар тийлэ өтөөтлөрө. Үрүг, кыһыл комүлү ууларан кутууну бөрлө дин билээлөрө, эгинлэ бай-дээх алмаз кичиркэлери, сым-хэри кутан чочуйа-лара, Отгон хатыг эмг сайдыархай туоһунан эмгэх-ситтар, өмөнгөр дагыны илээххэ, дэлэг-уонна тут-тулар араас олуорлаах-мандардаах илэттери аттаран шыгаллара. Саламат ууе өгөншөттөр хатынчаны, дог-со «суона үчүлэй» дөмнөр арнаах. Азия сирүүтэд сүн хатыны аялтаран чороно, кытайаны араас улаханшаны сыра-нан юрүүхтэн сыра дана ойуу бы-лан чочуонайдала таһааралара.

[illegible]

Ардаг талзайнаах дэон үүсгэснүүдтэрэ, Хаймаатаа-
гынн биеэ аргаа мөнүү хаймааг ишээр аатарбят
олонхонут Куала Нэстийг, чугаһаан, Иши Энэргэ
кэмхэхэ да шайтарбыхах дэонбыхах Дэуэй Бүххон
олонг асарбыхах.

Бахын бастаан дотоо олохтоох нөртүгү үөрэххэ, сурдмалга уугуйбуттара, Илинэ эвэртэ биир бастааһынан тагара, динэтэ тутуулубута, 1911 с. оркуода айыллыбыта.

Окудзирьсай революцни газданинута Бахем нэин-
дэгэ Сэха сирин биэр сэмэй гэгдүүлэх, эдбх
байг маллах, үрөхтэх дээнөөх бэдэг нэиллэн
буула улаанинута. Очодорго манна 1339 ийн оло-
ро, (Бу Серондэсай «Яхуты» шингэгиттэн нэл-
дэбт сүүлэнвэ), Отгон итн көмгэ Аладарга 754 ий-
н биэр эбит.

УОТГААХ СЭРНИ СЫЛДАРЫГАР

Бахем иэһиллэһэн дыһо аһан иһэр поэтикада сон түбэһэн. Остоон ренессанскайтын хара көрүсүүттэ-рэ, Бастаан табаарастабыллары, онтон илалхостары тэриһэн сакка олоһу тутууга дойдуну кытта тэһиэ хаамсыбыттара. Дьон сөргө өйө-санаата үһүктүүбүтэ. Онтон хара дьайдыах Аан дойду сөрүнгө тоғу тар-дыллан, Бахем дыһо аһан да харахтаабыттах, остохторун утары ыргытс төһөнүстэр, аһыччалыбыт-тара, Фронтта үс тоғу хомуурга ар дыһ үтөс бар-быттара, мистоты хаалыттар кыһыһыны иһиллэ сыскырылар тыһыһах эрэ көрүсүүттэрэ.

Сөрөгнэ барьгатаартай улахан аяардара яаргынгаа
хоньутуугар охтон, өрдүбүттара бээс-үүт илан эргил-
либүттэра, Алдырхай согдох сьадныбат динэлэри-

нийн, анх хоту хоёрууга нэвчилжк ийн колхоа— «Колхозтеринг уонна «Кспро» аямаан колхозтар күүс ортуан хоёрүдлэн бараи энтэ сарин бүтүүтэ бар түомнара эргэлдінтөрө.

Сэрэн нэвчлэгэр манна цохтоох мнэгтэдэ Островский аятнан колхоз хавалбата. Сатабыллаах предсдатель Тимофей Николаевич Егоров баар буолан бу колхоз сүөлүнү-аны бири да энчирэннэкэ итгэн дөккө албатан Кыайыны күүнү көрүбүтэ. Чугастаагын шийлиһиктэргэ хас эмэ уонунан киһи хоргуйан өлүү-тэ тахсыбыт буоллаагыны. Бахсыга бири да киһи итинниктэн албаттобо. Островский аятнан колхоз салаатата көһүүттэн эстэн-быстан төһүбүт колхозтарга улахан көмөнү өгөрбүтэ. Алабар, Бахсы атын колхозтарыгар 300 тонна сүэмэ бурдугун, 235 төбө мөхө сүөлүнү бөхсө биэрбитэ.

САВДЫ САГА СУУДУТАР

Дэв итн курдун, Ада дайду улуу сэринтин кэинит-
тан, Бахсыга айгыраабыт олобу чөлүгөр түһэрин,
саятын сайынаарын садаламмыта. Ынах суоһу, сыл-
ты ахсаана, сылтаата эбилээрэ. Ынах сүөһү, сыл-
ты ахсаанна, хортусунуйу, турмуем олордор буол-
тара. 1949 сыллаахха Толоонтоң Сылан Бэрэтигэр
дээрн сара тыны эт ичинлэринэн солонно, телефон
линията тардыллыбыта. Толоонго, Томторго олчото-
бу көмүнөн улахан сана кулуунтар тутуллубуттара.
Аларга бастаахтан уон алта оҕурунан локомотив
бастороон таһааран, мөллөн пэриилэктэртэн бастаа-
ран «Идэн» хотунайа бөлүкэлэртэн сандаардыбыт
эмэ. Бахсылар, Эбин тэнтэн, локомотив кууһунан
бурдук мөһүссээтэ аҥоһуддан алаагардар, курбу бах-
тар кэтип 60-е сылларга тиийэ бурдуустарын тиийэн
идээн тартаран бараллара. Бахсылар бурдук хогу-
йар сэмэскийдэ, астыыр моһуланын ики хаһа ни-
инна үлөөрүттөрө, эмэ өтүһикс нилороманан ма-
лаа хайыппытара. Бары соҕа техникалары таһымны
сэринтэн атаар барарын бааһырыалаах эргилдибит
Сергей Копстанкинниг. Нөгөвинин сахалы ойунан,
салалман үлөөрүттэ.

Гангад, баялагтай тарамжны өлүс хүүтээх этэ.
Кодхоттаахтар дохуутара сымлаата эбилээр, Калхоз
бырбагжыа гатан, олохтоох нэбилнэк Сьбиэтни
бизынганеэ иргэ, нэскиллээх этэ, Сага оскунаны,
сага унсуунавай бадынганы тутуу, суусту-нийн туи-
сран биш түү юурдулубитэрэ, Сордохтор ити нэмгэ
түмэн дө түүлэртитэр илэ планетарина, калхоз пред-
седателэ Тимофей Ефимов 1952 сыллаахха дыһани уу-
ман итигэр шарковототол обогун долгуулар Дьоккуус-
сайтан таһаартарыбата.

Сити Куртук, Островская затинаан колхоз сайдын
случуу суугачаа өрдүкчүлүк үстөтүнө ишпитэ,

БОЛОНСҮТҮҮ, БАСТАКЫ КЫЬАРБАН

Ону баари, 1954 сэлтан сагалзан хаан-уруу нартинбыт нэхлээтэры бодонтүтүүнэв тийшэн турбута. Аны саваатаххэ, өччолорго барыта сонун, барыта сөн курдуга, Утары эиниэ баар да буоллагына саба сагаллаалара, үлэтинтэн да уһулауон сөнтөөбө. Куурүү-хаарыны, кэлиин-барыны эмнэ күөстүү оргуйа түэтэфэ итл...

Бахсызлары алашар нэбилэнтэи Жданов аатынан колхознаи нэнтэи хэбэрлэнтэи дээн буулбута. Сөбүлэснэт элбэх этэ да хайыахтарай, партия дьаһалыттан туоруур ылаах гүөдэ. Арай, эттэхтарына барыта уурбутунуут курдук үчүтэйэ бөрдө, сака сагалатарса тийэр көрүлүө көрдүһүгөр үктэмнэт көрүстэлэрэ.

Дээ мөнгөн мала сааламмыта Бахезь нэлшлнэгчн илбмэгча мүнн харадар юсгүбүт, нэлшлнэгч буймгытнн олорон нэлбн, сайдан ненит туурата туланнаан барымта...

Алабачдардын хэлбэснүүт сарынгаз кушпэригэр
кабинетистын Сабитэ аһаллар, колхоз киниз Чыла-
парада баяаарыллан, салалта, бухгалтерийн өннө кө-
бөллөр, специалисттар, интеллигенция эмиз көһөргө
тийгээллэр. Ити кэмпин ыла Бахсыга общественнай,
социальной тутуу барыта тохтуур. Хантык эмэ тө-
ригтэ аһаллар буолаабына, холобура, детсад, эргэт-
тэн эргэ тутуулары эркиннээн үлээбэтигэ. Хрушчу
«Нашинтер» колхоз хотуттан быстан-ойдон кэлэч
баран туһунат сага кулуун дыһаа Төмөртөгөн көтүрү
тэрдиллэн Чылашарада көһөрүллүбүтэ. Оттон Бахсы-
га киниз уорадайдаах хотон тутуута күүскэ ыатал-
лыбытынан барар.

ЭВИН БОДОНГУВДЭХ АХСЫН...

Анг Мугудай нэлдлийнгийн Казинин затынан колхонун кыта холбооуун кытыллар. Энэ үрдүнэн үөрүү, уруй-айхал, сүсүгүрүү. Сайн Маралаайыга холбоонунга мнхах мнхаллар. Оно Толоонтоон бир массынаны толору батырты Бахем уустара мнхах мнхан онорбуу энэ бэйлээх, дынти кэрэ оноруулах улахан, кыра чоросонор, мнхаллар, мафылаллар, тус онорбуу тээлэн иддыллэлэр. Батар

өшөө тута төшнөрүүлэх аатыран баран үтэ
архандээ илхтэр.

Бодонсүүтүү итгэж эрх бүтүү дуу, бийр
аны Эрлийн Эрнэтийн холбоотун хэлбэр
сүйбүт Эрлийн Эрнэтийн аатын хэлбэр
днэ уочаратгаах «үөрүүлэх сурал» нэм
Дээ, итг курдук! Бодонсүүтүү Эрлийн
гурдамтатаа, Эрлийн аргаара оуоот, ту
Мандагайын Ахматын кытары холбоон
лаах бодонсүүбүт Ленин аатын холбо
тобулан таваарбитара, Итгнээ эгэ эн
учаластар холхозтарын председателин
курдук сурагын эрх итгнээр, бийр
ныгмал байгатаагар орон эдэллээ

Тогонон бодонсүйбүт ахын Төлөн улам
тах кырыатыгар кынарыллан, улаа ани
питэ, Хотонтон, күрүүттэн атын түтүү бар
бута, Суоһу итинтин үлэһиттэрэ өлөхүү
лааһаннаахтык түтүү» дэн ааттанар сү
һөлөнх ыран-сыйдан Ийэ дойдубут туһа
бүмэр да үгүс үүтү ман, эти дэлэтэн үлэс
ким мээрэйдээн ситтэй? Бэйэни харыстан
таһаарыллаах үлэһэрин иһин бочуотуун Г
рылан, комиттэн комитгар медалларын
киргэтэллэрэ. Оттон кинилэр олохторун
түмсэрар туһунаа ким да кыһамнаа аурар

БОДОНСУТУУ ИКЭН СӨРӨНӨ

Билээн туурар, аңгардыстын, колтай куура
батах этэ. Бодонсүйбүт колхоотар онуулар
либит совхозтарга техника бодо илсэн, ты
тыбатыан сайдытыгар дьбэх үн-зары өрө
мыта, Совхозтар, отделеннезар кишиктар
туулар хото мытыллыбыттара, итиннэ өлө
һылэннэ олозун таһыма биллэрдек туһуу
бодонсүйүүтө кытыта тэбэллэбт үһү
итинник төсхөйүү суоҕа.

Билэргэсгэ улахан нэһилнэг буулан ууһа
бут нэһилнэгтэр, сарни, хоту көһөрүү өлгө
бөдөнөсүүтүү үлүснэннээх политика мэтэ
кыһалдаа кириглээбиттэрэ. Итинник барда
Сылан Барата, Тэлюй Дирингэ, Бахси Төвө
дэхси, Түөбэ, Дьаарылла у. д. а. түбөсүн
өөһөр билэр ирээхтээбэ, билааһын сарни
дыбыт өскүрүлэр сабыллыбыттара.

Төлөөн ухаастагар ити көнлөг 300-төн төмөрбүтүн үрдүнэн бачаалынай огукуданын бичэн көбисиниттэрэ. Бу огукула 1977 с. — 1982 джэри сабызлан баран, одох сайдымта, калып улаатымта күбэйэн, бэлэт көншиттан күнү илэ аһыллар түстэммитэ.

«КЫТЫҢЫ УЧАСТАК» ААТЫРАМ

[illegible]

(Бүтүүтэ бэчээтхэнэ).

адий ФИЛИПШОВ
БУДЧУТ ЫРЫАТА
Номынах үүтэ

Баарын маалын бэлэстннр,
Бултуур дьолун биллэрлэр,
Бааргин өттүк харалыыра,
Атас буолан көрсөрө,
Ааттаан анаан атаарара,
Дьэ дуо, дьэ дуо,
Ыты доһор туттарга,
Ыты ымын өгөстөрлө,
Түүдү-биги тутатына
Түһээт онно төһөннүүргэ,
Баарт биэрэн буулароыт
Булт суолун сөөрлүүргэ,
Тонгуур ыарыч быһаарыч
Төһүүр бэрдий тобуларга,
Хуһуйбут атынан
Урааас мастык көпөтүннө,
Мунгутур суһал харбатыһаан,
Маска-мугукка тэптэрбэккэ
Сис оройун тутуһан,
Сыбар ойууру туһууан
Ыттар хаайыт түрөр кыһата
Ыллык булан тиһиэрлэ,
Сыт ылбат өттүттэн
Сыста ыбылы киирлэргэ,
Биллэрбэккэ бөркэ биһээн
Биһрлэ ытан быһааран
Ураанхайдым төхтүрүөн
Урун үөгүтүн түһүрлэргэ
Үөрөнһитэ, такайбыта
Үтүө киһи, уһуу буолуот
Хамандыырбыт, сирдһинһат
Хара Батык Сэһиньэ—
Байанайдаах бөрдөрһиллэр,
Көһөтэ Байанайа дэттөрлөр,
Кини аатырбыт сылгыһыт,
Кыдыһахтаах сахалыы ырыһыт,
Ааһар-суоттуур оонһууларга
Азыһын онно тахсыһаада,
Адыс уонһаах оһонһор
Аһара сааһыран өлөрүөн
Өбүгэтин ылыһыгар
Өлөр өлүү туруоран
Өртө туруу дөйдүтүттан
Өлөхсүйдэ атын ыырга.
Саха киһитин саарыһын
Сааһы уһун буолар дһиллэр,
Үөһэйбэккэ өй хаатын
Үгэһэ суоһууан сөхтөрөһлөр,
Үтүк-маһын дьөһһөрбүн
Үрүмдәрбар ыһсардаһым,
Үдэ саастаах дөһөттөрбүн
Үдэ-саанаан хоһуйдаһым,
Үдэһах маһтад буолуоһутун,
Үдһах тәһөр уолгуһуттан—
Үдәһийа сааһырбыт
Үдә уонһаах оһонһһөртөн!

Автор суругтар итгэлтэй
санал редакцияг хариуцагчид
хүндэтгэж буцаахыг хүсье.